

IMPLICAREA INSTITUTULUI DE CREDIT ȘI ECONOMII „VICTORIA” DIN ARAD ÎN PROBLEMELE SOCIETĂȚII ROMÂNEȘTI (1900-1914)

Maria Alexandra Pantea*

Abstract: *The Victoria Credit and Saving Institute in Arad, also known as the Victoria Bank, played an important role in the evolution of Romanians from the dualist monarchy. Considered the second Romanian bank, it granted loans with convenient interest rates and competed with the most powerful banks in the area. The period 1900-1914 is one of prosperity for the Victoria Institute, which expanded its activity in the rural world by establishing three branches in Arad County. During this period, the Institute became more and more involved in solving some problems faced by the Romanian society. Since 1900 the management of the Institute has taken part in a series of charitable activities whose main purpose was to help the poor children of the Arad schools. In the following years, due to the intensification of the Magyarization policy, the Institute became more and more involved in such activities and supported the edification of new schools, in order to correspond to the law imposed by the Budapest authorities, which led to the rescue of the Romanian schools, so the Magyarization policy did not reach the expected level.*

Keywords: banking history, Victoria, Arad county, school, village

La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea „Victoria” se afirmă ca a „două bancă românească, având în 1900 un capital și rezerve în valoare de 888.546 coroane, depuneri în valoare de 3.080.366 coroane, împrumuturi fiind de 4.035.385 coroane, iar bilanțul total ajungând la 4.492.475 coroane”¹. La începutul secolului, „Victoria” a fost prosperă pentru că a lucrat cu dobânzi convenabile și a ajuns să concureze cu cele mai puternice bănci din zonă, făcând un mare bine și „ajutor ce se răspândește peste o întinsă populație românească”². Potrivit raportului direcțiunii pe anul 1900, „operațiunile și rezultatul anului 1900 ne dau dovadă despre progresele constante ce la face institutul nostru” în toate domeniile, dar mai ales în privința „creșterii însemnate a depunerilor și a fondului institutului”³.

Peste ani, Roman Ciorogariu, care a făcut parte din conducerea Institutului la începutul secolului al XX-lea, avea să scrie: „«Victoria» a dat Aradului independența economică.” Mai aprecia că: „Tăria «Victoriei» a fost cinstea conducătorilor ei, de acolo nu s-a îmbogățit nimeni, niciun director și niciun funcționar.”⁴

La începutul secolului al XX-lea, Institutul de Credit și Economii „Victoria” susținea interesele societății românești. La Adunarea Generală din 1902 s-a raportat că în

* Dr., Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad; e-mail: mariapantea82@gmail.com

¹ Nicolae N. Petra, *Băncile românești din Ardeal și Banat*, Sibiu, Edit. Cartea Românească, 1936, p. 29.

² „Tribuna”, Arad, nr. 27, 4/17 februarie 1907.

³ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale [infra: SJAN], Arad, Fond *Nerva Iercan*, dos. 32, f. 86.

⁴ Roman Ciorogariu, *Zile trăite*, Oradea Mare, 1932, p. 496.

1901 au fost alocate 4.000 de coroane pentru scopuri filantropice. Prin politica dusă de cei din conducerea Institutului „Victoria” s-a realizat o emancipare a poporului din părțile Aradului, popor care a reușit a ieși de sub „economia băncilor streine”⁵ și care prin intermediul științei a reușit a se lumina.

În aceeași perioadă Nicolae Oncu, directorul Institutului, era implicat într-o serie de activități prin care a susținut dezvoltarea culturală a românilor. S-a implicat în ridicarea Casei Naționale din cartierul arădean Pârneava, fiind cel care a făcut demersurile necesare pentru obținerea terenului unde a fost ridicat edificiul. Prezent la inaugurarea Casei Naționale în octombrie 1902, Nicolae Oncu considera că noul edificiu trebuie să fie „altarul de jertfe și de cult al iubirii de neamul nostru și de patria noastră”. La aceeași manifestare a fost prezent și Roman Ciorogariu, care era directorul Institutului Pedagogic–Teologic. Acesta a laudat susținerea acordată de Nicolae Oncu și a arătat importanța educației pentru viitorul națiunii, considerând Casa Națională drept un „templu de iubire și de cultivare a limbei, a jocurilor și a admirabilelor cântece românești și străbune, fie ea templu de iubire și cultură a sentimentelor și virtuților, de bune moravuri familiale, sociale și cetățenești, fie ea templul Concordiei, altarul de jertfe și de cult al iubirii de neamul nostru și de patria noastră”⁶.

În perioada 1900-1914 a existat o intensă colaborare între conducerea Institutului și Episcopia Aradului. Nicolae Oncu, directorul Institutului „Victoria”, s-a afirmat drept cel mai important susținător al învățământului confesional românesc din zona Aradului, fiind preocupat de „lucrările oneste pe toate terenurile vieții economice”⁷. Conducerea Institutului arădean a susținut măsurile luate de Episcopie într-un moment când politica de maghiarizare se intensifica, iar intelectualii arădeni grupați în jurul Institutului și Episcopiei au fost nevoiți a căuta soluții pentru finanțarea și susținerea bisericilor și școlilor românești. În jurul băncii au activat cele mai importante personalități din zonă, iar activitatea băncii a fost susținută și de Episcopie, pentru că numai așa s-au putut salva școlile confesionale românești, grav afectate de politica de maghiarizare. În acest context, Nicolae Oncu a fost „mâna dreaptă a tuturor episcopilor ortodocși ai Aradului”. A fost cel care, în calitate de director al Institutului „Victoria”, a apărat Biserica Ortodoxă și „școlile pe care aceasta le întreține”. Nicolae Oncu a fost membru al conducerii Episcopiei arădene și a luat parte la numeroase ședințe, unde a pledat ca un susținător al învățământului confesional, apărând „pretutindeni interesele bisericii, școlii și ale poporului român pe care dușmanii voiau să-l desființeze”⁸. În 1904 Oncu a asistat la deschiderea anului școlar la școala din Arad Centru, pentru că era președintele comitetului parohial al parohiei Arad Centru.

Colaborarea dintre cele două instituții s-a intensificat încă din timpul episcopului Iosif Goldiș (1899-1902), când o mare parte a banilor Episcopiei erau depuși la „Victoria”. În acest context, unii dintre cei mai importanți clerici arădeni activau atât în

⁵ *Ibidem*.

⁶ „Biserica și Școala”, Arad, nr. 40, anul XXVI, 6/19 octombrie 1902.

⁷ Lucian Dronca, *Relațiile interne și internaționale ale Băncii Victoria din Arad 1887–1918*, „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia”, 1-2, XLIII, 1998, p. 97.

⁸ „Piatră de hotar”, Arad, anul III, nr. 5–6 mai 1936, p. 64.

cadru Episcopiei, cât și al Institutului „Victoria”. Dintre aceștia îi amintim pe Roman Ciorogariu, preot care avea să ajungă în 1901 director al Institutului Pedagogic-Teologic din Arad, iar în 1920 episcop al Oradiei, și pe Ioan Ignatie Papp, viitor episcop al Aradului. „Victoria” a devenit astfel una dintre cele mai importante instituții ale românilor ardeleni.

Prezența lui Roman Ciorogariu în conducerea Institutului „Victoria” a făcut ca în numeroase ședințe ale conducerii să fie discutată și problema școlilor confesionale românești. După numirea sa în funcția de director, „Victoria” s-a implicat tot mai mult în susținerea școlii. În ședința Consistoriului din 23 mai 1902 s-a aprobat propunerea privind înființarea unui „fond propriu în favoarea Seminarului diecezan gr[eco]-or[ortodox] român din Arad”. Pentru realizarea fondului Banca „Victoria” a acordat 500 de coroane. Noul fond avea ca scop „ajutorarea elevilor gr[eco]-or[ortodocși] români care cercetează prelegerile la Seminarul diecezan din despărțământul preparandial, cât și cel teologic”⁹. În document, conducerea Băncii „Victoria”, reprezentată de Nicolae Oncu și Sava Raicu, mai arată că de venituri din partea acestei fundații pot beneficia cei mai buni elevi care au probleme financiare. În ședința Sinodului Eparhial Diecezan din mai 1903, episcopul, în numele sinodului, a mulțumit direcțiunii Institutului care a donat 500 de coroane pentru ajutorarea elevilor săraci de la Institutul Pedagogic-Teologic din Arad. O sumă egală a fost donată de Banca „Victoria” și pentru ridicarea internatului de la Beiuș.

În primăvara anului 1903, pe fondul disputelor privind numirea unui nou episcop la Arad, în paginile „Tribunei Poporului” apărea un articol unde se vorbea de colaborarea dintre Institutul „Victoria” și Episcopia Aradului. Se afirma că după alegerea noului episcop Papp Sinodul va decide depunerea unor sume mai mari, dar și faptul că „Victoria” „fructifica și averea în bani gata a lui Papp și unde acesta era membru în direcțiune și se împărtășește de grasă dividendă”¹⁰.

Numirea lui Ioan Ignatie Papp ca episcop al Aradului a fost discutată în cadrul Adunării Generale din 14 martie 1904. Cu acest prilej s-a spus că Papp a activat timp de 12 ani în conducerea Institutului „Victoria”, iar cei din conducere au afirmat că sunt mândri că „un membru din direcțiunea noastră a fost ridicat în scaunul episcopesc și mai vârtos suntem fericiți de cuvintele calde și asigurările de iubire nestrămutată sollicitudine cu care P[rea] S[sfinția] Sa s-a despărțit de noi”. Ioan Ignatie Papp a cerut conducerii Institutului „Victoria” sprijin pentru a demara renovarea catedralei, fapt ce i-a determinat pe cei din conducerea Institutului a aloca 4.000 de coroane în semn de „mulțumire lui Dumnezeu pentru succesele institutului nostru”¹¹. Bani au fost acordați în decembrie 1904, când conducerea Institutului a mai decis și acordarea sumei de 336 de coroane pentru „întreținerea și salarizarea d-șoarei guvernante Catinca Rănoiu de la școala de fete”¹². A urmat o scrisoare de mulțumire a episcopului Ioan I. Papp, în care se arată: „, ne simțim îndemnați a vă exprima sincera noastră mulțumire pentru frumosul dar ce

⁹ Roman Ciorogariu, *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic ort. rom. Arad pe anul șc. 1915–1916*, Arad, Tipografia Diecezană, 1916, p. 26.

¹⁰ „Tribuna Poporului”, Arad, nr. 31, 16 februarie/1 martie 1903, p. 1

¹¹ „Tribuna”, Arad, nr. 45, 2/15 martie 1904.

¹² SJAN, Arad, Fond *Banca Victoria*, dos.1/1904, f. 91.

institutul dumneavoastră l-a adus din nou pe altarul culturii noastre confesionale românești.”¹³

Situația creată odată cu apariția fondurilor și fundațiilor înființate în urma donațiilor făcute de credincioșii arădeni a dus la stabilirea unor legături puternice între Banca „Victoria” și Episcopie. În acest context Episcopia a sprijinit activitatea bancară, fapt ce a făcut ca la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea numeroase parohii să aibă deschise conturi la Institutul „Victoria”, pentru care „cereau capitalizarea dobânzilor”¹⁴. O astfel de situație există și în cazul parohiei Pecica, care la începutul secolului al XX-lea avea deschise mai multe conturi, în funcție de destinația banilor. În unele situații banii obținuți din dobânzi erau folosiți pentru repararea bisericii, dar se poate observa că tot mai mulți bani au fost canalizați spre susținerea școlilor, mai ales după punerea în practică a legii Apponyi din 1907.

Banca „Victoria” a susținut școlile confesionale românești când acestea se confruntau cu mari probleme materiale, din cauza politicii de maghiarizare dusă de autoritățile maghiare. În 1904, Nicolae Oncu, directorul Băncii „Victoria”, era preocupat de asigurarea școlilor din Pârneava cu cele necesare. A fost cel care a cumpărat în 1904 un teren intravilan pentru a fi transformat în „grădină pomicolă” a școlii, astfel încât școala să corespundă cerințelor legislației maghiare.

O altă școală susținută de Institutul arădean a fost gimnaziul din Brad. Potrivit documentelor, cei din conducerea Institutului arată că în 10 martie 1904 au primit suma de 14.621 coroane, după ce aceasta a fost retrasă de la o bancă maghiară din Arad la care dobânda era de 4%. Se mai arată că banii au fost depuși în contul Fondul Gimnaziului Greco-Ortodox Român din Brad, dobânda fiind de 4,5%. Ca urmare a demersurilor făcute de profesorii de la Brad, conducerea Institutului a anunțat că va „rebonifica acum și în viitor” și va dona „500 de coroane pentru masa studenților din Brad”. În document se mai arată că membrii conducerii Institutului arădean au lucrat „în interesul dumneavoastră și a onoratei Fundațiuni a Gimnaziului și conform intențiilor dumneavoastră”. Colaborarea celor două instituții a continuat și în anii care au urmat. De la Brad se trimiteau bani care urmau a fi depuși în Fondul Gimnaziului, iar Institutul finanța masa elevilor. Interesantă este scrisoarea din 4 iunie 1905, în care se arată că a fost trimisă la Arad suma de 17.604 coroane, iar cei de la Institut sunt rugați a „introduce și capitaliza interesele până la 30 iunie”. Se cere introducerea sumei de 500 coroane pentru masa studenților în Fondul Fundației Studenților din Brad¹⁵. Colaboarea dintre cele două instituții românești a continuat și în anii care au urmat, fapt recunoscut de profesorul Ioan Radu, care în monografia sa avea să scrie: „36 de institute de economii și credit în frunte cu „Albina”, „Victoria” și „Crișana” au contribuit aproape an de an cu o părticică din venitul lor curat în favoarea acestui institut de binefacere.”¹⁶

Ca urmare a punerii în practică a legislației maghiare din 1907, chiar și Institutul Pedagogic-Teologic s-a confruntat cu probleme financiare, iar în anul școlar 1913-1914

¹³ *Ibidem*, f. 93.

¹⁴ Lucian Dronca, *loc. cit.*, p. 98.

¹⁵ SJAN, Arad, Fond *Banca Victoria*, dos. 1/1900, f. 76.

¹⁶ Ioan Radu, *Monografia Gimnaziului românesc gr.-or. din Brad*, Orăștie, Tipografia Libertatea, 1920, p. 23.

nu a mai putut organiza „excursia” elevilor. În acest context, directorul Roman Ciorogariu s-a implicat în adunarea banilor necesari și a „inițiat o acțiune mai largă pentru înființarea unui fond de excursiuni”¹⁷. La apelul făcut de Roman Ciorogariu au răspuns cei din conducerea Băncii „Victoria”, care au pus „temelia unui fond propriu în sumă de 200 coroane”. Acesta se numea *Fondul de excursiuni Victoria*, iar suma urma să fie donată de acest generos Institut.

Un important ajutor material, în valoare de 20.000 de coroane, a fost acordat în 1913 pentru zidirea școlii și a locuinței învățătorului din cartierul arădean Șega. Potrivit rapoartelor școlare păstrate în arhive, în 1913 școala din Arad-Șega era necorespunzătoare. Iosif Moldovan, inspector școlar, raporta că la școală sălile de clasă sunt prea mici, iar în loc de 40 de școlari, pentru care ar corespunde spațiul, sunt „îngrămădiți 92 de școlari și școlărițe”¹⁸. Învățătorul arădean considera că această situație nu mai poate fi tolerată. În urma demersurilor făcute de Iosif Moldovan, în 1913 a fost zidită în Șega o școală nouă, care să corespundă legislației maghiare. Învățătorul arădean preciza că școala a putut fi realizată, deoarece conducerea Băncii „Victoria” a susținut inițiativa sa și a fost „gata a promova interesele culturale”. Noua școală a fost sfințită în 10/23 noiembrie 1913, la manifestări participând protopopul Vasile Beleş și reprezentanți ai Episcopiei, ca Gheorghe Ciuhandu și Traian Vățianu. Potrivit celor relatate de presa vremii, noua școală era una modernă, „zidită după cel mai nou sistem de pavilion, ce îi dă o înfățișare grandioasă”¹⁹. Prezent la sfințirea școlii, Sava Raicu, reprezentantul Băncii „Victoria”, a afirmat că a susținut lucrările cât a putut, deoarece pentru români salvarea e învățătura. Prin ajutorul acordat, Sava Raicu s-a impus ca o personalitate în domeniul bancar, dar și ca un important susținător financiar al școlilor confesionale românești și al societăților culturale²⁰.

Tot în 1913, Institutul se implica și în finanțarea unui internat pentru băieți. În procesul-verbal al Adunării Generale din 23 februarie 1913 se notează: „cu prilejul jubileului de 25 de ani de existență adunarea generală primește propunerea direcțiunii de a înființa un nou internat pentru băieți în Arad cu o sumă fundațională de 20.000 coroane.”²¹ Un articol publicat în presa vremii informează că după „triumful inaugurării școlii de fete cu internat” „Victoria” urma să se implice în demersurile privind ridicarea unui internat pentru băieți, în care „să fie întreținută numeroasa tinerime de la școlile din Arad”, această problemă fiind la fel de importantă ca și în cazul școlii de fete. Se mai afirmă că „resursele de care dispunea „Victoria” și zelul luminat al conducerii acestui institut garantează succesul. Instituțiile acestea, una gata, alta în facere, demonstrează tăria societății din Arad, a cărei baze sunt tradițiile culturale din Arad.”²²

¹⁷ Roman R. Ciorogariu, *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox din Arad pe anul școlar 1913–1914*, Arad, 1914, p. 121.

¹⁸ SJAN, Arad, *Fond Parohia Ortodoxă Română Arad-Centru*, dos. 3, f. 73 verso.

¹⁹ „Biserica și Școala”, Arad, nr. 47, an XXXVII, 24 noiembrie/7 decembrie 1913, p. 2.

²⁰ Virgiliu Bradin, *Sava Raicu finanțist de elită în lumea bancară din Austro-Ungaria*, Arad, Edit. Promun, 2012, p. 108.

²¹ SJAN, Arad, *Fond Nerva Iercan*, dos. 32, f. 187.

²² „Biserica și Școala”, Arad, nr. 52, an XXXVII, 29 decembrie 1913 /11 ianuarie 1914, p. 1.

Importanța pe care a avut-o „Victoria” în susținerea învățământului confesional românesc a fost recunoscută de Roman Ciorogariu, care în 1914 considera banca un „generos patron al instituțiilor culturale”²³.

Directorul Nicolae Oncu a susținut activitățile caritabile ale unor preoți și învățători. La începutul secolului, Nicolae Oncu susținea înființarea bibliotecii parohiale din Arad. La 1 ianuarie 1901 a anunțat Comitetul parohial că va dona lunar câte 10 coroane, sumă ce urma a fi depusă într-un cont la Banca „Victoria”, iar când se aduna o sumă mai mare se puteau cumpăra cărți. În anul școlar 1904-1905, din banii adunați ca urmare a donației făcute de Nicolae Oncu, s-au cumpărat 134 de volume în valoare de 144 de coroane și 71 de fileri, ceea ce a făcut ca numărul cărților din bibliotecă să ajungă la 670 de volume. În Raportul de la sfârșitul anului școlar 1909-1910, Iosif Moldovan, care se ocupa și de bibliotecă, arăta că întemeietorul bibliotecii parohiale este Nicolae Oncu, care prin sprijinul acordat școlii și bisericii a pus la dispoziția românilor „acest mijloc auxiliar pentru îmbogățirea minții și înmulțirea cunoștințelor”. Mai informa că în anul școlar 1909-1910 biblioteca s-a îmbogățit cu peste 400 de volume.

În decembrie 1904 Nicolae Oncu împarte haine școlarilor săraci în „prezența preoțimei și a învățătorimei parohiale”²⁴. Tot în 1904 a fost implicat într-o altă activitate caritabilă inițiată de preotul paroh Nicole Florea din Rișca: strângerea unor fonduri pentru refacerea celor peste 40 de case distruse de un incendiu puternic la 7 august 1904. Potrivit documentelor, s-au trimis cu „mandat poștal de la Arad 350 de coroane de la dl. N. Oncu și 200 de coroane de la Victoria pe seama nenorociților din Rișca”²⁵.

Încă de la începutul secolului, conducerea Institutului a susținut activitatea *Reuniunii Femeilor*, condusă de Letiția Oncu, care avea ca scop principal ridicarea unei școli de fete la Arad. Punerea în practică a unor măsuri dure de maghiarizare, dar și poziția Episcopiei arădene au determinat conducerea „Victoriei” să se implice în ridicarea noii școli. În 1909, ca urmare a anchetei făcute de Vasile Goldiș, care era secretarul Episcopiei, s-a decis să se ceară Consistoriului zidirea unui edificiu corespunzător pe seama școlii civile greco-ortodoxe române, împreună cu un internat pentru 80 de persoane. Pornind de la cele decise de conducerea Episcopiei, Banca „Victoria” s-a arătat interesată de problema ridicării noii școli și în anii care au urmat s-a implicat în rezolvarea acesteia. În 1911, Nicolae Oncu, în numele Institutului de Credit „Victoria” din Arad, anunță că va dona suma de 25.000 de coroane, bani ce urmau a fi „solviți în cinci rate”, fiecare în valoare de 5.000 de coroane, până în 1915. În cele din urmă, toți banii au fost donați în 1913, Institutul arădean „contribuind astfel la acoperirea cheltuielilor ardente și terminarea zidirii școlii de fete”. Potrivit raportului Reuniunii femeilor din 1914, Institutul „Victoria” a acordat în total suma de 31.255,87 coroane până în 6 septembrie 1913²⁶.

²³ Virgiliu Bradin, *op. cit.*, p. 108.

²⁴ SJAN, Arad, Fond *Parohia Arad Centru*, dos. 71, f. 17 v.

²⁵ „Tribuna”, Arad, nr. 161, 25 august/7 septembrie 1904.

²⁶ „Biserica și Școala”, Arad, nr. 10, 9/22 martie 1914; o contribuție financiară importantă la ridicarea școlii de fete din Arad a avut și marele mecena român din Basarabia, Vasile Stroescu, care a donat suma de 100.000 de coroane, vezi mai multe în: Maria Alexandra Pantea, *Vasile Stroescu, Supporter of Schools and Churches in the Arad Diocese*, în vol. *Convergent Discourses. Exploring*

În primul deceniu al secolului al XX-lea „Victoria” a susținut și activitatea presei arădene, mai ales aceea a grupării tribuniste. În paginile „Tribunei Poporului” și apoi ale „Tribunei” erau publicate numeroase informații despre bancă. Martor al evenimentelor, Roman Ciorogariu avea să scrie că, alături de „Victoria”, pe care o considera o „cetate economică”, se „clădesc instituții culturale, mai nainte mica tipografie a Tribunei, după aceea palatul Tribunei, cea mai modernă tipografie și librărie”²⁷. Potrivit documentelor, în 8 mai 1909 s-a încheiat un contract între George Nichin, administratorul și proprietarul nominal al ziarului și tipografiei „Tribuna”, Sever Bocu, redactorul ziarului, și Nicolae Oncu, directorul Băncii „Victoria” și deputat, obiectul contractelor fiind întemeierea unei societăți comerciale comanditare la Arad. Se arată că proprietarul ziarului și al tipografiei e George Nichici, iar redacția ziarului și „toate datoriile ce însărcinează azi această întreprindere, toate acestea, de facto și de jure formează indiscutabil proprietatea lui Nicolae Oncu, societarul nostru extern, și reprezintă o avere de 50.000 coroane”²⁸. Se mai arată că bunurile lui Nicolae Oncu și George Nichici formau „averea societății”, care va „rămâne intactă și indivizibilă”, fiind pusă în „serviciul cauzei și a scopului societății”. Nicolae Oncu preda prin acest contract averea de pe strada Deák Ferenc, unde avea să se instaleze noua tipografie a ziarului, iar George Nichici dădea tipografia și „toate instalațiunile aflătoare azi la tipografie”. Scopul noii societăți era susținerea pe baze comerciale a institutului, tipografiei și librăriei „Tribunei”, prin care să se cultive „limba și literatura română peste tot, pentru promovarea intereselor noastre naționale-românești pe toate terenurile economice, financiare, culturale și politice, prin căi de finanțare legală, editarea și asigurarea existenței ziarului politic-național «Tribuna»”. Se mai arată că „Tribuna” este ziarul „chemat și dator să steie întotdeauna în serviciul, să urmeze și să lupte pentru programul Partidului Național Român”²⁹. Se mai arată că venitul după „subșternerea speselor” se va adăuga capitalului societății, pentru ca tipografia să poată fi dotată cu tehnica necesară. Interesant este faptul că se amintește că „ziarul «Tribuna», cât și tipografia lui de azi sunt întemeiate și susținute până aici de Nicolae Oncu.”³⁰

Institutul arădean s-a implicat și în problemele din lumea rurală românească, contribuind la îmbunătățirea situației materiale a țăranimii. Asemenea altor bănci importante, a cumpărat unele moșii, care apoi au fost parcelate și vândute țăranimii. Potrivit unui raport al băncilor românești din Monarhia Dualistă din ianuarie 1911, „cu ajutorul băncilor noastre s-au făcut mai multe cumpărări și parcelări de teren”. Se amintește de moșia contelui Latour din preajma Lipovei, de peste 10.000 jugăre, care a fost „cumpărată și parcelată de deputatul dietal Ștefan Cicio-Pop și soția, cu ajutorul Băncii „Victoria” din Arad, care le-a pus la dispoziție suma de 1 milion de coroane, cel mai mare împrumut contractat până acum”³¹.

the Contexts of Communication, ed. Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda, Târgu Mureș, Arhipelag XXI Press, 2016, p. 413–425.

²⁷ Roman Ciorogariu, *Zile trăite*, ed. cit., p. 496.

²⁸ SJAN, Arad, Fond *Nerva Iercan*, dos. 34, f. 10.

²⁹ *Ibidem*, f. 12.

³⁰ *Ibidem*, f. 13.

³¹ „Revista Economică”, nr. 5, 1911, p. 51.

Pentru a contribui la rezolvarea problemelor cu care se confrunta societatea românească din lumea rurală, cei din conducerea băncii au înființat unele filiale în satele mai înstărite. O primă filială a fost la Chișineu-Criș, apoi altele la Șiria și la Ineu. Potrivit raportului prezentat la Adunarea Generală din 5 martie 1907, în 1906 direcțiunea institutului a „înființat și organizat” noua filială, care și-a început activitatea din 16 ianuarie 1907 în „casa noastră proprie cumpărată anume pentru acest scop”³². Primul an de activitate a fost dificil, pentru că, potrivit documentelor, situația economică a fost nemulțumitoare, iar „starea financiară rea, mai ales în a doua jumătate a anului”, când s-a ajuns la o „scumpete nemaipomenită a banilor”³³. Se mai arată că noua filială s-a deschis și și-a început activitatea în „cel mai nefavorabil an care a existat de la întemeierea institutului nostru încoace”³⁴, dar în ciuda problemelor, filiala a reușit să treacă peste greutățile unui an financiar dificil și a operat un capital de aproape jumătate de milion, a adunat deja peste 100.000 de coroane depuneri și a făcut o circulație de 4.991.357 de coroane. În acest context, conducerea Institutului arădean arată că „avem cea mai fermă speranță că această filială cu timpul va satisface în măsură perfectă trebuințele economice financiare de pe teritoriul său și a tuturor așteptărilor acționarilor”³⁵. Începând cu anul 1908 noua filială a prosperat. În raportul pe anul 1908 prezentat în Adunarea Generală din 21 februarie 1909 se arată că „filiala face zilnic progrese tot mai mari, atât în privința extensivității afacerilor, cât și circulației și veniturilor și avem totodată speranța că această filială are și va îndeplini o frumoasă misiune economică și financiară în părțile Chișineului”³⁶.

În raportul pe anul 1910 se arată că a fost înființată o nouă filială la Șiria, care funcționează împreună cu filiala de la Chișineu-Criș, „înțelegând și îndeplinind rolul lor economic”. Se mai arată că „ambele fac cele mai bune servicii clientelei din aceste părți și totodată, institutului”³⁷.

În același an, cei din conducerea Institutului arădean au demarat tratativele cu cei de la Institutul de Credit și Economii „Lunca” din Ineu și s-a ajuns la o înțelegere reciprocă prin care „Lunca” să fuzioneze cu „Victoria”, devenind filiala acesteia la Ineu. Pentru acționarii de la „Lunca” s-a aprobat emiterea de 500 de acțiuni în valoare de 200 de coroane. Prin aceasta „capitalul de fondare” a ajuns la 2.500.000 de coroane și au urcat și „fondurile de rezervă în mod însemnat”. Cu această ocazie a apărut în revista „Biserica și Școala” un apel pentru a se sprijini „noua emisiune a «Victoriei»”. Se mai scria că Institutul joacă un rol important în lumea rurală românească, unde „Victoria” era privită ca o instituție de binefacere, pentru că i-a ajutat pe țărani să scape de jugul cămatarilor, iar prin împrumuturile acordate țăranilor, aceștia au reușit să își sporească averile, pentru că de la „Victoria” primeau „bani cu camătă cinstită și povețe economice”³⁸.

³² SJAN, Arad, Fond *Nerva Iercan*, dos. 32, f. 134.

³³ *Ibidem*, f. 142.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*, f. 150.

³⁷ *Ibidem*, f. 166.

³⁸ „Biserica și Școala”, Arad, 13/26 martie 1911, p. 1.

Fuziunea dintre Institutul „Lunca” și „Victoria” s-a încheiat cu succes la 1 ianuarie 1912 și în ea a fost încorporată și filiala institutului financiar Gyulavidéki Takarékpénztár. Pentru noua filială a fost cumpărată o casă nouă în centrul orașului.

Extinderea Institutului în lumea rurală a dus la dezvoltare și prosperitate pentru societatea românească. Potrivit raportului din 1911 prezentat în adunarea din 1912, „toate operațiunile noastre au luat proporții până aici neatinse. Au crescut operațiunile la filialele din Chișineu și Șiria și avem speranța că în viitor tot asemenea va urma și filiala noastră din Ineu.”³⁹

Având în vedere toate acestea se poate afirma că în primele decenii ale secolului al XX-lea Institutul de Credit și Economii „Victoria” din Arad, cunoscut și sub numele de Banca „Victoria”, a jucat un rol important în evoluția societății românești din Monarhia Dualistă, în condițiile în care autoritățile maghiare au pus în practică o politică dură de deznaționalizare. Este perioada în care Institutul „Victoria”, considerat a doua bancă românească din Monarhia Dualistă, s-a implicat din ce în ce mai mult în activități de susținere a cauzei naționale și a sprijinit ridicarea de noi școli, care corespundeau legii impuse de autoritățile de la Budapesta, ceea ce a dus la salvarea școlilor românești, așa încât politica de maghiarizare nu a atins nivelul scontat.

³⁹ SJAN, Arad, Fond *Nerva Iercan*, dos. 32, f. 174.